

Головченко Ніна Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України
golovchenko-nina@ukr.net

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОГО УЧНЯ-ЧИТАЧА ШЛЯХОМ МІЖПРЕДМЕТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Ключові слова: українська література, міжпредметні зв'язки, компетентний учень-читач, буктрейлер.

Питання міжпредметної взаємодії у формуванні компетентного учня-читача набуло особливої актуальності в епоху глобалізаційних процесів та розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Проблемі міжпредметних зв'язків під час вивчення української літератури приділяли увагу методисти М. О. Рибникова, В. В. Голубков, В. С. Гречинська, Є. М. Колокольцев, Н. Й. Волошина, О. М. Бандура, С. О. Жила, Т. О. Яценко та ін. Зокрема О. Бандура наголошувала, що міжпредметні зв'язки мають на меті навчити учнів *«мислити діалектично, що забезпечить належні умови для поступового утворення в учнів єдиної, узагальненої системи знань про навколишній світ»* [1, с. 196]. У чинній програмі з української літератури зазначається, що в старшій школі навчання української літератури відбувається й *«у форматі... міжпредметних зв'язків (МЗ): українська мова, історія, зарубіжна література, інформатика та ін.* Це зроблено задля осучаснення змістового компоненту програми та актуалізації її компетентнісного підходу». [8]

Одним із видів робіт, що може поєднати учнівську діяльність на уроках української літератури з декількома іншими шкільними предметами та із цифровими технологіями, а отже сприяти формуванню компетентного учня-читача, є підготовка буктрейлера.

Буктрейлер – популярний засіб промоції книг. Цей термін ще не має чіткого визначення, зафіксованого в довідковій, навчальній та науковій літературі. Пропонуються варіанти тлумачення, наприклад: «Буктрейлер (від англ. book – книга, англ. trailer, тут – афіша, анонс) – короткий відеоролик рекламного-презентаційного характеру, створений у форматі відео анотації, що інформує про конкретний книжковий продукт, просуваючи та популяризує його на ринку» [4]. Або: «Буктрейлер – це ролик-мініатюра, який містить найяскравіші та найбільш упізнавані моменти книги, візуалізуючи її зміст. Представляючи читачеві книги і пропагуючи книгочитання у світовому культурному співтоваристві, буктрейлер перетворився в окремий самобутній жанр, який об'єднує літературу, візуальне мистецтво та Інтернет» [3, с. 3]. Наведені приклади дають змогу відзначити, що тлумачення

буктрейлера трансформувалося від суто рекламного поняття до самотнього мультимедійного жанру. При цьому мультимедійність розуміємо як поєднання тексту, аудіо (звуку), відео, анімації, зображення (фото, малюнків, графіки) з інтерактивними елементами.

У шкільній практиці укладання буктрейлера акцент може бути зміщений не на повідомлення чи рекламу нового видання, а на стислий аналітичний відгук про твір, що вивчається на уроках української літератури, про книгу зі списку для додаткового (самостійного) читання, про улюблену книгу, про нові видання до певної теми тощо.

Наприклад, в 11 класі у розділі «Стоїчна українська поезія» [8] вивчається творчість В. Стуса. У віршах «Крізь сотні сумнівів я йду до тебе...», «Господи, гніву пречистого...» відбивається не лише особиста драма поета, а й атмосфера радянської України 60–70 рр. 20 ст., а також проблеми абсурдності буття та свободи особистого вибору – чільні поняття філософії екзистенціалізму. Уроки вивчення творчості В. Стуса в школі суттєво може доповнити книга, яка нещодавно побачила світ і яку уклав В. Кіпіані – «Справа Василя Стуса. Збірка документів з архіву колишнього С74 КДБ УРСР» (2019) [7]. Видання вміщує документи з шеститомної кримінальної справи, що зберігається на полицях колишнього архіву КДБ УРСР у Києві, а також кілька публікацій про маловідомі факти життя, ув'язнення та загибелі одного з визначних європейських поетів 20 ст., українця В. Стуса.

До початку вивчення творчості Стуса учитель може *поставити завдання* учневі чи групі учнів – прочитати книгу й підготувати буктрейлер. Під час виконання такого завдання учні поєднують знання із декількох предметів: власне української літератури, а також української мови (бо титри чи аудіо запис тексту до відео укладають учні), історії України (бо актуалізують тему літературного «шістдесятництва»; ці МЗ з історії зазначено у програмі: «Інтелігенція в Україні в 1960–1970-ті роки» [8]), зарубіжну літературу [у рубриці «теорія літератури» (ТЛ) акцентовано: «ТЛ: екзистенційні ідеї в художньому творі» [8]; концептуальним поняттям в осмисленні творчості і життєвої позиції В. Стуса є поняття «екзистенціалізму», яке суттєво висвітлено в романі А. Камю «Чума» (1947). На жаль, тепер у загальноосвітніх навчальних закладах за програмами із зарубіжної літератури рівня стандарту і профільного рівня роман Камю може вивчатися лише на уроках позакласного читання за вибором учителя (за списком творів для додаткового читання та за наявності резервного часу)]. Проте у програмі з української літератури добре виписано мистецький контекст (МК) до теми, що допоможе учням дібрати матеріал для буктрейлера: «МК: «Портрет Василя Стуса» В. Зарецького (1989–1990 рр.). Документальні фільми «Просвітлої дороги свічка чорна», «Дисиденти». Вистави за поезією В. Стуса: поетична композиція (1989, Львівський молодіжний театр), «Птах душі» (1993, київський мистецький колектив

«Кін»), «Іду за край» (2006, Національний академічний театр російської драми ім. Лесі Українки, Київ) та ін. Документальний фільм «Просвітлої дороги свічка чорна» (1992)» [8].

Додатковими джерелами підготовки буктрейлера можуть стати й новітні культурні явища: художній фільм «Заборонений» (2019) режисера Р. Бровка, а також проєкт «Нескорений ПроRock. Василь Стус» (2020) [6], що представив альбом на вірші В. Стуса у виконанні сучасних популярних співаків, зокрема: Тараса Компаніченка, сестер Тельнюк, Северина Данилейка та Наталі Прокопович, Василя Живосила Лютого, Нелі Франчук, гуртів «Fata Morgana UA», «BeTweens», «Очеретяний Кіт», «Хорея Козацька» та ін. [5] Доцільне використання фрагментів зазначених джерел і монтаж їх у форматі буктрейлера неабияк підвищить цифрову компетентність учнів.

На *підготовчому етапі* укладання буктрейлера учні мають:

1. *Прочитати книгу*, укладену В. Кіпіані.

2. Визначити *тему* буктрейлера (біографія Стуса; архівні докази / ілюстрації до окремих сторінок біографії поета; тло до віршів поета, що вивчаються у школі; екзистенціалізм і стоїцизм як головні життєві концепти поета тощо).

3. Обрати *жанр*: анонс – коротка розповідь про укладача, книгу, її зміст, особливості видання; відгук – коротке суб'єктивне враження від прочитаної книги; рецензія – достатньо ґрунтовний аналіз проблемно-тематичного і стильового рівнів книги.

4. Обрати *спосіб візуалізації*: ігровий – міні-фільм про книгу; неігровий – добірка слайдів із цитатами, ілюстраціями, аудіо фрагментами тощо; анімаційний – мультфільм за книгою.

5. Визначитися із *формою буктрейлера*: сюжетний – окреслює основні сюжетні лінії книги; атмосферний (настрійний) – відтворює патос книги, формуючи читацькі емоції (тут важливими є не лише ілюстрації, а й гармонія кольору й звуку); концептуальний – відображає ключові концепти й загальну смислову спрямованість тексту. [4]

6. Укласти попередній *сценарій* буктрейлера. Дібрати необхідний матеріал.

7. Здійснити таймінг – попередньо *розрахувати час* на кожну ілюстрацію, текст, музичний фрагмент так, щоб буктрейлер тривав від 1-ї до 3-х хв.

8. Для створення та редагування буктрейлера обрати *програму* (наприклад, PowerPoint, Windows Movie Maker, Camtasia тощо), або *онлайн редактор* (наприклад, відеоредактор YouTube дає змогу «нарізати» відеокліп, додати звукову доріжку; сервіси Animoto, Slidely допоможуть створити відео колаж із масиву фотографій, з накладанням звуку). У мережі розміщено багато відео посібників зі створення буктрейлерів із використанням різних програмних засобів.

Обов'язковою умовою успішного виконання завдання є достатній рівень володіння ІКТ учителем та спільний перегляд декількох буктрейлерів, наприклад: до [Графічного роману «Дагопак»](#) (2012) М. Прасолова, О. Чебикіна, О. Колова про пригоди козаків-характерників із лицарського ордену магів і майстрів бойових мистецтв Запорізької Січі, що виконаний у стилі західних коміксів та японської манги; до роману як різновиду альтернативної історії [«Голова Якова»](#) Любка Дереша, де «алхімічну комедію» коментує сам автор. Аналітичний розгляд, дискусія, критичне оцінювання доробку інших авторів допоможе учням оцінити свої сили в роботі над книгою «Справа Василя Стуса. Збірка документів з архіву колишнього С74 КДБ УРСР», обрати тему й комп'ютерну програму, дібрати матеріали для своєї роботи. Для одних учнів доступним буде біографічний аспект у жанрі анонсу чи відгуку у форматі неігрового сюжетного буктрейлера. Інші учні зможуть створити атмосферний чи концептуальний буктрейлер зі складною мультимедійною гармонією. Учитель має наголосити також на дотриманні учнями авторського права при використанні відкритих електронних джерел.

Так само учитель має актуалізувати для учнів орієнтовну *структуру рецензії на книгу*, яка може бути частково, більшою чи меншою мірою або вичерпно, послідовно чи фрагментарно реалізована в буктрейлері:

1. Заголовок (авторський або пов'язаний із назвою твору, що розглядається).
2. Вступ [доба, контекст (історичний, національний), стильовий напрям; автор (ім'я, доречні короткі відомості), особливості індивідуального стилю письменника; відомості про історію написання та видання твору; назва твору; оцінка іншими критиками (якщо є)].
3. Тема [головна, другорядні; тип теми (особистісно-психологічна, морально-етична, суспільно-політична, історична, воєнна, філософська тощо)]; різновид (вічна, конкретно-історична).
4. Сюжет [фабула; структурні складові сюжету – експозиція, зав'язка, розвиток дії (перипетії), кульмінація, розв'язка; позасюжетні елементи (описи; авторські відступи – ліричні, філософські, моралізаторські, публіцистичні, історичні тощо; вставні епізоди – їхня роль у творі)].
5. Образна система [портрет, історія, інтер'єр / пейзаж, поведінка, мовлення, вчинки, виявлення характеру в ситуаціях та у взаємодії з іншими персонажами; засоби зображення (внутрішні монологи, діалоги, художні деталі, сновидіння, образи-символи тощо)].
6. Композиція [види: подієва (хронологічна, ретроспективна, вільна / монтаж); фабульно закрита / відкрита; описова; некласична (діалогова, вкладена / «матрьошка»), циклічна (казка про ріпку), гіпертекстова)]. Заголовок, епіграф, присвята.

7. Спосіб зображення (об'єктивний, суб'єктивний, сугестивний, імпресіоністичний, експресивний, сюрреалістичний, фантастичний тощо).

8. Проблематика [головна проблема і другорядні проблеми, персонажі, які її втілюють; тип проблематики (міфологічна, національна, соціокультурна, філософська тощо)].

9. Ідея – авторська концепція твору: прямо сформульована автором чи розкодована авторами рецензії.

10. Патос (переважаючий, додаткові). Енергетика тексту, настрої.

11. Поетика / художній стиль (особливості стилю зображення; мовностильова своєрідність).

12. Рід, жанр (обґрунтувати твердження, характеризувати традиційність / інноваційність жанрової форми).

13. Висновки / підсумок (мистецька значущість твору; його функції; місце твору в історико-літературному процесі України і світу; ваші особисті міркування, оцінки, полемічні твердження тощо).

Варто також зорієнтувати учнів щодо *критеріїв оцінювання* буктрейлера, а саме: змістовність презентації книги; оригінальність концепції; гармонія тексту / відеоряду / анімації та музичного оформлення / звуку в роботі; майстерність анімації; рівень володіння ІКТ.

Таким чином, підготовка буктрейлера за обраним твором є одним із видів міжпредметної взаємодії у процесі навчання української літератури, що сприяє формуванню компетентного учня-читача.

Література

1. Бандура О. М. Міжпредметні зв'язки у процесі вивчення літератури / Наукові основи методики літератури : навч.-метод. посіб. / за ред. Н. Й. Волошиної. Київ: Ленвіт, 2002. С. 196–201.

2. Басараб А. О. Буктрейлер як нове явище у сфері соціальних комунікацій // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації, 2014 р., № 1–2 (17–18). С. 159–163.

3. Буктрейлер как способ продвижения книги : методическое пособие / Нац. б-ка, Рес. Бурятия, Отдел метод. обеспечения муниц. библиотек ; отв. ред. Ж. Б. Ильина ; отв. за вып. Р. И. Хамаганова ; сост. И. Н. Цыдыпова. Улан-Удэ, 2015. 16 с.

4. Водолазька С. А. Буктрейлер // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/>

5. Нескорений ПроRock. Василь Стус. Альбом. URL: <https://soundcloud.com/neskorenyprorock>

6. Нескорений ПроRock. Василь Стус. Проєкт. URL: <https://muzbat.org/proekt/neskoreniy-prorock/>

7. Справа Василя Стуса. Збірка документів з архіву колишнього С74 КДБ УРСР / уклад. В. Кіпіані. Харків : Віват, 2019. 688 с.

8. УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10–11 класи (рівень стандарту). URL: <https://bit.ly/3bwV7Iy>